

Makedonka Radulovic, PhD¹
Biljana Todorova, PhD²

UDC:
343.541-055.2
364.633-055.2

ABUZIMI SEKSUAL I FËMIJËVE DHE MBROJTJA E TYRE

СЕКСУАЛНО ЗЛОСТАВУВАЊЕ ДЕЦА И НИВНА ЗАШТИТА

SEXUAL ABUSE OF CHILDREN AND THEIR PROTECTION

Abstract

Child sexual abuse is a problem that societies face globally and is the most severe violation of children's rights and dignity. Also, a growing number of victims of sexual violence are children and the recorded age of victims is continuously decreasing. The consequences are terrifying both for the physical and mental health of the child, as well as for the overall development of the child as a person and the quality of life as an adult. Children abuse is a phenomenon influenced by many factors. Multiple protection and protection at different levels is needed. The system of protective interventions should cover different levels of prevention, recognition and detection of victims, dealing with victims and perpetrators of sexual abuse. The Republic of Macedonia has developed legislation and has adopted the European legislation regarding this issue and has developed a system of social protection for children victims of sexual abuse. However, despite the declarative setting of the protection of children against sexual abuse, there are many inconsistencies.

Taking into consideration the knowledge about the prevalence of sexual abuse of children, the subject of this work is precisely the fore mentioned form of violence. The aim is to obtain a complete picture of

---

¹ Доцент, Филозофски Факултет, Скопје, radulovic@fzf.ukim.edu.mk

² Вонреден професор, Правен факултет, Гоце Делчев, Штип, Biljana.todorova@ugd.edu.mk

the definition of this problem, the situation, as well as the establishment of the system of legal and social protection in relation to sexual abuse of children.

Вовед

Сексуално злоставување е една од најосетливите теми на 21-ви век, затоа што се повеќе е застапено насекаде низ светот, без оглед на степенот на развиеност на едно општество. Сексуалното злоставување, воедно е и најраспространетата форма на насилство и често е комбинирано со другите форми на насилство. Светската здравствена организација проценува дека најмалку 130 милиони момчиња и 70 милиони девојчиња биле жртви на сексуална злоупотреба пред да наполнат 18 години (World Report on Violence against Children, 2006). Децата се најчесто жртви на сексуалното насилство. Тие се мали, во процес на развивање, ранливи се и се плашат, затоа се одлична мета на злоставувачите. Иако, главно девојчињата се сексуално злоставувани, и момчињата се сè позастапени како жртви. Сексуалното злоставување се премолчува од страна на децата, заради тоа што се срамат или се плашат. Меѓутоа во голем број случаи не се пријавува ниту од страна на родителите, заради тоа што ти се оптоварени од стереотипите и стигмата во нашето општество, поврзани со ова прашање. Исто така, не смее да се заборави дека како сторители на сексуалното злоставување се појавуваат и родителите, некој близок член на семејството, сосед, или друг близок познаник. Според извештајот на Министерството за внатрешни работи, само во 2013-тата година биле пријавени 151 дело од областа кривичните дела против половата слобода и морал, а од вкупната бројка, 83 се деца (Министерство за внатрешни работи, 2014). Во истиот извештај се потврдува дека почесто девојчињата се жртви. Жртви на сексуална злоупотреба во 2013 биле 98 деца, од кои 70 од женски, а 28 од машки пол. Во однос на возраста, во извештаите на Центрите за социјална работа се среќава возраста од 4 до 18 години, а како најчеста е возраста од 10 до 13 години. Сторителите пак, најчесто се мажи и се на различни возрасти. Најголемиот број сторители (93%) биле мажи. Од останатите случаи во кои осудените биле жени, тие жени поретко се осудени како директни сторители, а многу почесто како соучесници или како помагачи на мажите, најчесто во случаите на вонбрачен живот со малолетник. Најголем дел од сторителите (32%) биле

на возраст од 18 до 24 години кога го извршиле кривичното дело. Меѓутоа, 27% биле на возраст од 31 до 40 години, а 30% биле на возраст над 40 години кога го извршиле кривичното дело (Канцеларија на УНИЦЕФ, 2010).

Актуелни состојби

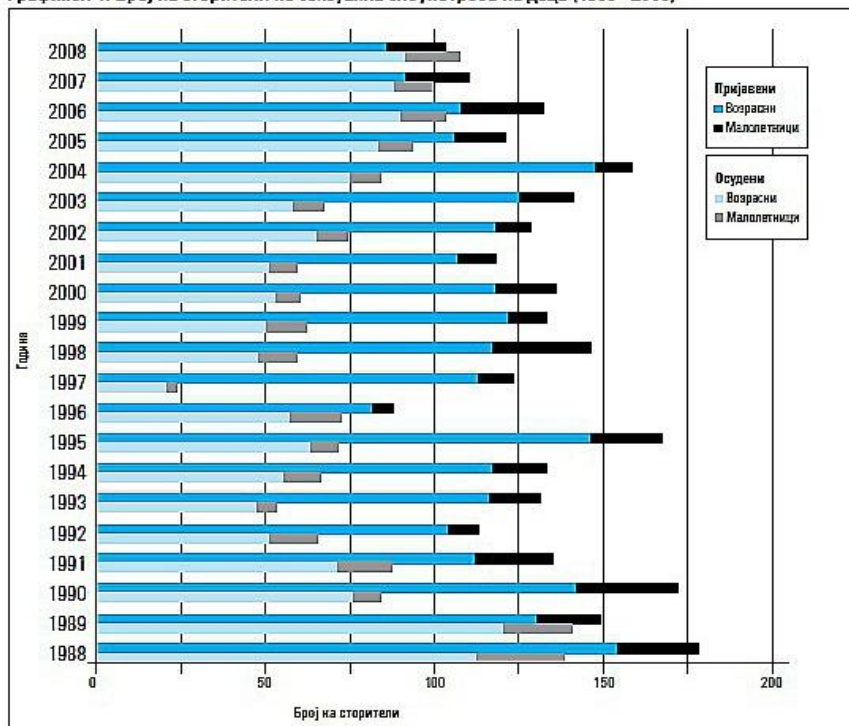
Секојдневно во медиумите и во пошироката јавност слушаме по некој пример за сексуално злоставување на дете, па впечатокот е дека бројот на случаи на сексуално злоставување континуирано се зголемува. Сепак, расположливите податоци не ја покажуваат реалната состојба. Во Република Македонија на злоставувањето се уште се гледа како на табу тема. Во 2008 година УНИЦЕФ³ го прикажува целосно спроведеното истражување за бројката на затвореници педофили и злоставувани деца (меѓутоа сепак се напоменува во истражувањето дека тоа се само пријавените случаи, а се смета дека секое трето дете е жртва на насилство од некој вид, со што се носи заклучок дека постои “темна бројка”, односно број на непријавени случаи). Се претпоставува дека статистиките кои се на располагање не се реални.

---

³ Фондот за деца при Обединетите Нации (United Nations Children's Fund) или УНИЦЕФ (UNICEF) е основан на 11 декември 1946 година од страна на Генералното собрание на Обединетите Нации. До 1956, името му било Меѓународен фонд за деца при Обединетите Нации за итни состојби (United Nations International Children's Emergency Fund, скр. UNICEF) од каде што сè уште го носи акронимот УНИЦЕФ. Седиштето на УНИЦЕФ се наоѓа во Њујорк, и тој обезбедува долгорочна хуманитарна и развојна помош на децата и мајките од земјите во развој. УНИЦЕФ е доброволно финансирана агенција, која се потпира на донации од владите и приватните донатори. Неговите програми ги потенцираат развојните услуги што го унапредуваат здравјето на децата. УНИЦЕФ добил Нобелова награда за мир во 1965 година.

Графикон со број на сторители на сексуална злоупотреба на деца (1988-2008):

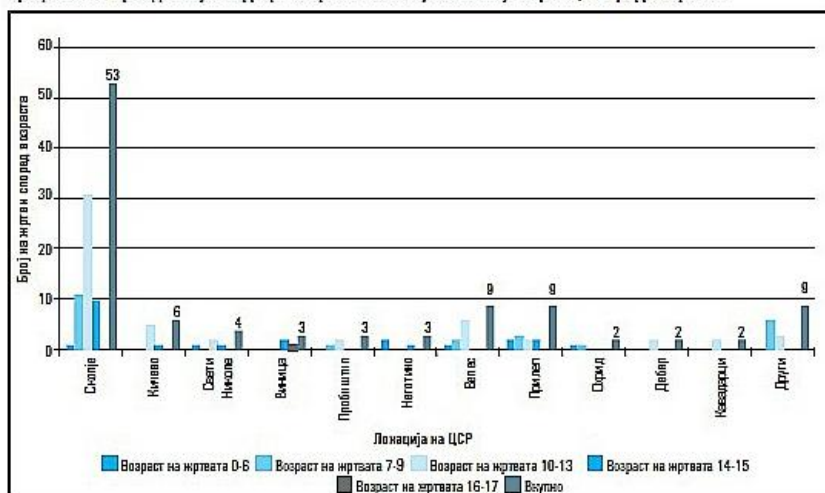
Графикон 1: Број на сторители на сексуална злоупотреба на деца (1988 - 2008)

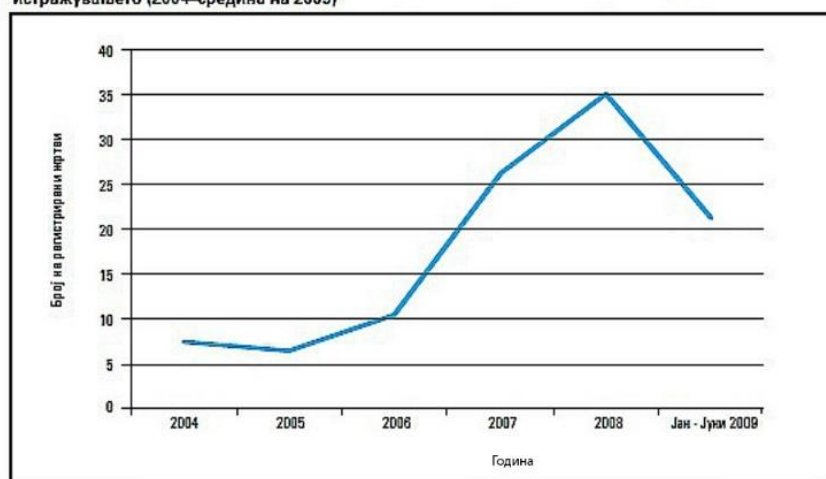
Во дваесет годишниот приказ од графикон можеме да согледаме дека најголем број на сторители има во 1988 каде што бројот изнесува скоро 180 возрасни пријавени, а од нив осудени 110, додека малолетни лица кои извршиле полов напад се 25 и сите се осудени.

Исто така, можеме да ги согледаме и графиконите на злоставувани деца според возраст по градови (најчесто злоставувани се децата на возраст од 10-13 години, како и на возраст од 0-6 и 7-9)и бројот на пријавени случаи од 2004 година до 2009 додека траело истражувањето (најмногу имало во средината на 2008).

Графикон 2: ЦСР досиеја на децата-жртви на сексуална злоупотреба, според возраста

Графикон 3: Регистрирани деца-жртви на сексуална злоупотреба на деца во периодот на истражувањето (2004-средина на 2009)

(Канцеларија на Унисеф, 2010).

Последиците од друга страна се комплексни и долгорочни. Физичките последици како модринки, исекотини, флеку и друго се повидливи, но злоставувањето може да доведе до сериозни и трајни оштетувања на гениталиите и репродуктивните органи, па да предизвика и смрт. Последиците врз менталното здравје потешко се забележуваат, но исто така, влијаат негативно врз здравјето и квалитетот на целокупниот живот на детето. Тагата, депресијата,

психозите кои се јавуваат кај злоставуваните деца можат да завршат самоубиство и смрт.

Дефинирање и видови сексуално злоставување на деца

Сексуалното злоставување на деца е секој вид на искористување на детето кое е помладо од 18 години со цел да се оствари сексуално уживање на возрасна личност. Според Светската здравствена организација: „Злоупотреба или малтретирање на дете ги подразбира сите форми на физичко и/или емоционално малтретирање, сексуална злоупотреба, запоставување или несовесно третирање или комерцијална или друг тип експлоатација, што резултира во моментално или потенцијално оштетување на здравјето на детето, опстанокот, развојот или достоинството во контекст на односот кон одговорноста, довербата или моќта. Злоупотребата на детето претставува намерен чин со кој се предизвикува директна штета на детето, додека, пак, запоставувањето на детето претставува необезбедување на тоа што му е потребно на детето или недостиг на заштита на детето од повреда или штета (СЗО, 1999).

За сексуално злоставување се сметаат: наметливи телефонски повици; воајеризам (доживување сексуално задоволство, со посматрање на сексуален однос); покажување на половите органи; снимање порнографски фотографии и/или видеа; обид да се оствари сексуален однос, милување; орален, вагинален или анален контакт или сексуален однос; силување; вметнување во процесот на трговија со луѓе; инцест и детска проституција (Блажевска, 2016).

Сексуално злоупотребувани деца

Сексуалната злоупотреба не секогаш веднаш се препознава. Некои деца веднаш ќе се пожалат кај родителите, додека друго ќе се срамат и молчат, па родителите дознаваат многу доцна. Во некои случаи никогаш не се дознава за сексуалната злоупотреба. Најчесто не се препознава директно преку видливи физички индикатори, иако присуството на такви повреди, состојби и/или заболувања какви што се: сексуално преносливи болести, вагинално или анално крвавење кои би се откриле при медицинскиот преглед, секако можат да индицираат присуство на сексуална злоупотреба. Владата на Република Македонија во 2010 година издаде протокол за идентификување и постапување со децата жртви на сексуалното насилство во кој се наведени индикаторите по кои би можеле да се

препознаат злоставуваните деца. Овој протокол содржи и упатства за постапување со тие деца.

Индикатори во однесувањето на детето кои укажуваат на актуелна сексуална злоупотреба или потенцијална опасност од истото

- Детето известува за сексуално злоупотребување од родителот/старателот или од трето лице
- Детето прикажува сексуално знаење или однесување кое не одговара на она што се очекува за негова возраст
- Невообичаено развојно ниво на интерес за своите гениталии или гениталиите и ерогените зони на други лица со оглед на нивната возраст и околностите на контактот
- Константни поплаки за главоболки и/или стомачни болки при отсуство на органска основа
- Ненадејни и брзи промени во однесувањето и темпераментот
- Регресија во тоалетните навики, какви што се мокрење при нужда, предолго задржување итн.
- Одбивање за одење дома
- Чести или пролонгирани како и неадекватно објаснети отсуства од дневните центри
- Неспособност за комфортно седење (постојано преместување, вртење, неспокојство итн.)
- Самоповредувачки тенденции какви што се: гребење со остри предмети, сечење, потпалување итн.
- Тенденција во разговорите да се употребуваат сексуални изрази, “мрсни вицови”, копнежливо однесување кога ќе се спомене сексот итн.
- Преголема осетливост доколку некој ненамерно го допре детето за гениталии или близу гениталните области на телото
- Во однесувањето се назира самоосудување и изразено чувство на вина и др.

(Влада на РМ 2010)

Последиците кај злоставуваните деца се тешки и долгорочни. Психолозите обично наведуваат дека злоставуваното дете си го мрази телото, чувствува срам, бес, што може да доведе до самоубиствени мисли бидејќи не се чувствува пријатно во својата

кожа); може да се појават стравови, фобии, панични напади (да се чувствува нелагодно во одредени моменти, со одредени луѓе, на одредени места); најтешкото според мене е доживување на анксиозност и депресија (анксиозноста се карактеризира со паничните напади и фобијата, додека депресијата неволност, изолираност); исто така може да се случат проблеми со исхрана (анорексија/булимија, како еден посериозен здравствен проблем); тука спаѓа и губење на довербата, одбивност кон создавање блиски односи и тежина за нивно задржување, губење на блискост со родители или други блиски личности; најчесто се јавуваат сексуалните проблеми (злоставуваното дете има проблем со понатамошно создавање интимни односи, исто така може да се јават импотенција, стерилност, воспаленија, немање никаква желба за сексуални односи); подложност кон понатамошно злоставување од секаков вид (едноставно навикнување на физичко и психичко малтретирање низ цел живот); тешкотии за доживување позитивни животни искуства; злоупотреба на алкохол, дрога и други опојни средства и така натаму (Блажевска, 2016).

Правна регулатива за сексуална злоупотреба на децата

На прашањето и проблемите на сексуална злоупотреба на децата им се посветува мошне нагласено внимание во сферата на легислативата во Република Македонија. Така, делови од законски акти посебно ја уредуваат оваа материја. Проблематиката е присутна во следниве закони: **Закон за ратификација на Конвенција на Советот на Европа за заштита на деца од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба; Закон за ратификација на Конвенција за правата на детето; Закон за заштита на децата; Закон за семејството; Закон за социјална заштита; Закон за основното образование; Закон за средното образование, Закон за здравствена заштита; Кривичен законик; Закон за кривична постапка; Закон за малолетничка правда; Закон за здравствено осигурување; Закон за заштита на правата на пациентите; Закон за заштита на населението од заразни болести; Закон за заштита на сведоци; Закон за посебен регистар на лица осудени за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија; Закон за радиодифузна дејност; Закон за полицијата** <http://ombudsman.mk/>

MK/zashtita_na_pravata_na_decata/pravna_ramka/domashno_zakono_davstvo.aspx)

Исто така, за општествените димензии на сексуалната злоупотреба на децата се говори во документи од програмски - акционен карактер, како што се: Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе; Национален акционен план за борба против трговија со луѓе 2009-2012 Акционен план за превенција и справување со сексуална злоупотреба на деца и педофилија 2009-2012 година; Програма за ресоцијализација и реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе; Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија; Конвенцијата за правата на детето усвоена од страна на Генералното собрание на Обединетите нации на 20 ноември 1989 година и стапила на сила на 2 септември 1990 година со закон е ратификувана од страна на Република Македонија во 1993 година (ibid.,).

Во членот 34 од оваа Конвенција се вели:

Државите потписнички се обврзуваат да ги штитат децата од сите облици на сексуално искористување и сексуално малтретирање. За таа цел државите членки особено ќе ги преземат сите соодветни национални билатерални и мултилатерални мерки за спречување на :

(а) наведување или принуда на детето за учество во која и да е незаконска активност;

(б) искористување на децата за проституција или други незаконски сексуални дејства;

(ц) искористување на децата во порнографски претстави и материјали (Јанкуловски, 1993:251).

И Конвенцијата на Советот на Европа за заштита на децата од сексуално искористување и сексуална злоупотреба е ратификувана со законски акт од страна на Собранието на Република Македонија.

Во членот 18 (со наслов сексуална злоупотреба) се наведува:

1. Секоја страна ќе усвои законски и други мерки потреби за казнено право да се санкционира намерниот чин:

а. Учество во сексуални активности со дете кое, согласно релевантните одредби националното право, е помало од законската возраст за сексуални активности.

б. Учество во сексуални активности со дете, во кои:

- се користи принуда, сила или закани; или
- се злоупотребува признатата положба на доверба, авторитет или влијание врз детето, вклучувајќи и во рамките на семејството; или

- се злоупотребува посебно ранливата ситуација на детето, нагласено врз основа на ментална или физичка инвалидност и/или ситуација на зависност (Pavlovic, 2013).

Во Казнениот законик како системски акт, во Глава деветнаесетта, се уредени, меѓу другото и казнени дела против малолетни лица, односно деца.

Се пропишува дека е казнив полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години.

Тој што ќе изврши обљуба или друго полово дејствие врз малолетник кој не наполнил 14 години, ќе се казни со затвор од најмалку осум години. Ако делото го изврши крвен сродник во права линија или брат, односно сестра наставник, воспитувач, посвоител, старател, очув, маќеа, лекар или друго лице со злоупотреба на својата положба или при вршење семејно насилство, ќе се казни со затвор најмалку десет години. Со ваква казна ќе се казни и тој што делото ќе го стори со малолетник кој не наполнил 14 години со злоупотреба на неговото душевно заболување, душевна расстроеност, немоќ, заостанат душевен развој или друга состојба поради која е неспособен за отпор. Ако поради делата настапила тешка телесна повреда, смрт или други тешки последици или делото е сторено од страна на повеќе лица или на особено суров или понижувачки начин, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години. На сторителот на делото судот ќе му изрече забрана за вршење на професија, дејност или должност под условите од овој законик. Обљуба со злоупотреба на положбата, исто така, казнива. Ако, пак, сторителот е наставник, воспитувач, посвоител, старател, очув, лекар или друго лице кое со злоупотреба на својата положба ќе изврши обљуба или друго полово дејствие со малолетно лице постаро од 14 години кое му е доверено заради учење, воспитување, чување или нега, ќе се казни со затвор најмалку десет години (Кривичен законик). Законскиот акт го санкционира и задоволувањето на полови страсти пред друг, со одредбата дека тој што пред друг врши полово дејствие на јавно место, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.

Лицето што пред дете врши полово дејствие или што ќе наведе дете пред него или пред друг да врши такво дејствие, ќе се казни со затвор од три до пет години.

Прикажувањето на порнографски материјал на малолетник е пропишано како спротивно на законот и лицето што на малолетник кој не наполнил 14 години ќе му продаде, прикаже или со јавно излагање на друг начин ќе му направи достапни слики, аудиовизуелни и други предмети со порнографска содржина или ќе му прикаже порнографска претстава, како и тој што учествува во претставата ќе се казни со затвор од шест месеци до три години.

Доколку, пак, делото е сторено преку средства за јавно информирање, сторителот ќе се казни со затвор од три до пет години. Со ваква казна ќе се казни тој што ќе злоупотреби малолетно лице за изработување на аудиовизуелни слики или други предмети со порнографска содржина или за порнографска претстава. Сторителот што ќе присили малолетно лице на изработување и снимање слики или други предмети со порнографска содржина или за порнографска претстава, ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

Ако делото е сторено врз малолетник кој не наполнил 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку четири години, доколку делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна и е предвидено предметите да се одземат.

Производството и дистрибуцијата на детска порнографија подлежат на законски мерки. Лицето што произведува детска порнографија со цел за нејзина дистрибуција или ја пренесува или ја нуди или на друг начин ја прави достапна детската порнографија, ќе се казни со затвор од најмалку пет години. Сторителот што набавува детска порнографија за себе или за друг или поседува детска порнографија, ќе се казни со затвор од пет до осум години. Доколку, пак, делото е сторено преку компјутерски систем или друго средство за масовна комуникација, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години. За правно лице е предвидена парична казна.

Законски третман им и намамување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години. Така е пропишано дека лице што преку компјутерско-комуникациски средства со закажување средба или на друг начин намамува малолетник кој не наполнил 14 години на обљуба или друго

полово дејствие или на производство на детска порнографија и ако со таквата намера е остварена непосредна средба со малолетникот, ќе се казни со затвор од една до пет години. Родосквернавењето е законски казниво и се регулира дека тој што ќе изврши обљуба со крвен сродник во права линија или со брат, односно сестра, ќе се казни со затвор од пет до десет години. Доколку делото е сторено со малолетник кој наполнил 14 години, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години. Актот го регулира и прашањето на објавување на судска пресуда за што се вели дека при осуда за кривично дело од оваа глава сторено спрема малолетно лице кое не наполнило 14 годишна возраст судот, по барање на јавниот обвинител, ќе одлучи на сметка на осудениот да се објави правосилната судска пресуда или извод од неа преку средствата за јавно информирање, со заштита на личните податоци на жртвата.

Во Република Македонија се вградени сите обврски што произлегуваат од ратификуваните меѓународни акти за уредување на областа заради превенирање, спречување, процесирање и казнување на дела/чинови на сексуална злоупотреба на децата. Тоа зборува дека на оваа проблематика ѝ е посветено видливо внимание. Таквото сознание е засилено и со усвоените програмско – акциони документи за односите, мерките и постапките на одделни институции и субјекти во поширокиот општествен систем.

Сепак, од релевантните статистички показатели може да се заклучи дека не се ретки случаите на сексуална злоупотреба на децата, посебно на социјално ранливите групи деца и децата со психо-физички и ментални тешкотии во развојот.

Треба да се посочи и на моментите дека низ службена статистичка елаборација минуваат само случаите кои се пријавени или констатирани низ механизмите на правниот и јавниот систем. Извесно е дека определен број случени дејствија и чинови не се познати за надлежните органи и тела поради нивно прикривање од различни причини (страв, други последици кои произлегуваат по пријавувањето, јавното жигосување на жртвите и покрај таквиот нивни статус, неверување во ефикасноста на казните и другите мерки против сторителите).

Се разбира, и натаму има заснованост и оправданост од ажурирање, дополнување и видоизменување на законската регулатива која се однесува на сексуалната злоупотреба на децата, но и осмислување и реализација на пошироки општествени ангажмани кои ќе

го жигосуваат ова злоупотребување и ќе ги охрабруваат жртвите редовно да ги пријават овие законски казниви чинови / дела. Така ќе се придонесува за нивно намалување.

Улогата на невладините организации во заштита на децата од сексуално злоставување

Освен полицијата, судовите и судските процедури од кои правно произлегува заштита на децата жртви на сексуалното злоставување, клучна е улогата на невладиниот сектор, кој пред се има цел да го превенира сексуалното злоставување. Целта на невладините организации е превенција на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија, давање психо-социјална помош и заштита на децата жртви и координирана соработка со надлежните институции, локалната самоуправа и други заинтересирани страни во заштитата на децата. Невладините организации како значаен фактор во превенцијата и справувањето со сексуална злоупотреба на деца и педофилија во Р. Македонија, работат на подигање на јавната свест и сензибилизација за постоење на проблемот на сексуална злоупотреба на деца и педофилија, работат на откривање и пријавување на случаите на сексуална злоупотреба на деца и педофилија и соработуваат со сите надлежни институции кои работат со заштитата на децата жртви на сексуална злоупотреба и педофилија. Невладините организации секогаш кога на било кој начин (писмено, усно, преку телефон, преку медиуми или во тек на некоја друга постапка која се води пред центарот или на било кој друг начин), ќе дознаат за постоење на сексуална злоупотреба на дете или педофилија: Веднаш го евидентира случајот и отвора досие. Одредува лице од тимот кое ќе го следи случајот од моментот на згрижување на детето, ќе контактира и ќе соработува со надлежните органи кои го водат предметот (Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија). Значајна е и улогата на “Меѓаши” е првата детска амбасада, меѓународна граѓанска организација за заштита на правата на детето. “Меѓаши” се залага за почитување на детската личност преку заштита на нивните права, застапување на детските интереси и преку збогатување на животот со содржини, кои детството го прават сигурно и творечко. Го зајакнува НВО движењето за правата на детето, развивајќи го волонтерскиот

пристап во работата и се грижи за спроведување на Конвенцијата за правата на детето (<http://www.childrensembassy.org.mk/>).

Амбасадата со своите активности придонесе во развивањето и јакнењето на граѓанската свест за детските права. Таа го сруши молкот за детските страдања, особено за физичката, сексуалната и економската злоупотреба на децата, кои носат трајни последици кои го осакатуваат здравјето на децата.

Оваа амбасада после многу немил настани во врска со злоставување на деца, побара доживотен затвор за злоставувачи на деца и исто така го поттикна Министерството за труд и социјална политика да подготви веб страна со листа со осудени педофили, преку која граѓаните ќе може да гледаат фотографии, лични податоци и на колку години се осудени (<http://www.registarnapedofili.mk>).

Conclusion

Sexual abuse of children is one of the most severe forms of violence and violations of children's rights. It is a sensitive topic that is difficult to talk about and is still a taboo topic in our society. The fact is that this problem is increasingly attracting the attention of the public, the media and non-governmental organizations which influence the awareness to detect and to report cases of sexual violence. However, the conducted surveys also indicate that many cases aren't reported and there is a "black" number of sexually abused children. Regarding this issue, a legal regulation and a rich legacy have been developed that declaratively protect abused children... but in reality, there are many unexplained cases or untimely reaction of the institutions. Legal protection implies repressive measures against parents or other persons who have maltreated a child and there should be consistency in the implementation of those measures. The conclusion is that there is a way for improvement of the work of the courts, the police and the centers for social work. In our society non-governmental institutions are the most vocal when it comes to sexual abuse and they put pressure on government policies to improve the child protection system.

Children who have suffered sexual abuse have serious traumas and prompt reaction is needed, a psychologist, social worker or psychiatrist should be visited. Any abuse may not be overlooked, let alone the one of children, because everything that is violent leaves a great mark on people, both children and parents.

The prevention which primarily involves education is of particular importance. Education should take primary place within the family (the child should be educated about the body, be aware of the parts and their names, it should be indicated which parts of the body should not touch each other, should be prepared that elderly and relatives and friends and other close family members should not have a close relationship, that attention should be paid to online activities and be positive towards their body, etc.). That kind of an education should continue in kindergartens and schools in the form of sexual education or in the form of family education within which family educators and family members through various lectures and interactive workshops will work with children and parents.

To achieve the ultimate goal, i.e., the well-being of the child and a quality child's life, a wider approach to this problem is needed. That is, the involvement of all participants: families, the legal, educational system, the social protection system and the non-governmental sector and their continuous cooperation.

Рецензенти:

Проф. д-р Војо Беловски, Правен Факултет, УГД, Штип

**Проф. д-р Живко Андревски, Правен Факултет, ЕУРМ,
Скопје**

Користена литература

-Звонимир Јанкуловски, Човекови права, Фонд отворено општество на Македонија, Скопје, 1993;

-Sime Pavlovic, Kazneni zakon – drugo, izmjenjeno, dopunjeno I prosireno izdanje, Libetin naklada, Rijeka, Republika Hrvatska, 2013;

-Запоставени и жигосани, Анализа на состојбата: Сексуална злоупотреба на деца, УНИЦЕФ, 2010;

-Мултидисциплинарен протокол за постапување (идентификување и упатување) со деца на улица/улични деца, Влада на Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, 2010;

-Протокол за соработка меѓу надлежните институции во случаи на сексуална злоупотреба на деца и педофилија, Министерство за труд и социјална политика http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/protokol_zloupotreba_deca.pdf, пристапено на 20.09.2018;

- Оценка на реформата на системот за заштита на децата, УНИЦЕФ, 2007, достапно на:

https://www.unicef.org/tfymacedonia/CP_System_Reform_Assessment_Macedonia_FINAL_MKD_Feb._08.pdf, пристапено на 20.09.2018;

- Упатство за медицинско згрижување при кога постои сомнение за сексуално злоставување деца, Министерство за здравство, достапно на: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2015/11/Koga-postoi-sommenie-za-zlostavuvan-e-na-detsa.pdf>, пристапено на 01.10.2018;

http://ombudsman.mk/MK/zashtita_na_pravata_na_decata/pravna_ramka/domashno_zakonodavstvo.aspx, пристапено на 20.09.2018;

- **Кривичен законик** („Службен весник на Република Македонија” бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011);

- Извештај на Министерството за внатрешни работи за злоставувани деца во РМ, 2014, достапно на:

<https://kajgana.com/decata-se-najchesti-zhrtvi-na-seksualno-zlostavuvanje-vo-makedonija>, пристапено на 15.09.2018;

- Весна Блажевска, Сексуално злоставување деца, 2016, достапно на: www.psihoterapevt.mk, пристапено на 10.09.2018;

- World Report on Violence against Children, WHO, Geneva, 2006;

- <http://www.childrensembassy.org.mk/>);